

mgr Agnieszka Cierpich
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Jagielloński

***Status i funkcje elementów angielskich w języku Polaków
zatrudnionych w wybranych korporacjach międzynarodowych w Polsce***

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Promotor: prof. zw. dr hab. Elżbieta Mańczak-Wohlfeld

Jak wskazuje tytuł, oparta o teorię lingwistyki kontaktu rozprawa została poświęcona elementom angielskim w środowiskowej odmianie języka polskiego, używanej przez pracowników korporacji w Polsce.

Zjawisko zapożyczania stało się jednym z centralnych punktów zainteresowania lingwistów już w wieku XIX. Wtedy jeden z pionierów badań nad kontaktem językowym, Schuchardt (1884: 5) stwierdził, że „Es gibt keine völlig ungemischte Sprache”. Także współcześni językoznawcy podkreślają, że tzw. czyste języki naturalne nie istnieją: „W kontaktach językowych zjawisko zapożyczania jest nieuniknione. Zachodzi ono w mniejszym lub większym stopniu we wszystkich językach i we wszystkich epokach” (Mańczak-Wohlfeld 2006: 9). Z kolei Smółkowa (2001: 88) pisze: „Zapożyczanie z innych języków jest bez mała immamentną cechą języka. Żaden język nie może rozwijać się w izolacji. Ewolucja języka to m.in. historia pożyczek”. Tego typu zmiany zachodzące współcześnie w polszczyźnie powstają najczęściej na gruncie kontaktu z językiem angielskim, mającym status *lingua franca* świata zglobalizowanego.

Obecna ekspansja angielszczyzny wiąże się ze zjawiskami i trendami typowymi dla zglobalizowanego, konsumpcyjnego świata Zachodu. Angielski zatem stał się językiem biznesu, nauki, popkultury i komunikacji, w tym także komunikacji prowadzonej przez media społecznościowe pomiędzy ludźmi z różnych części świata. Angielszczyzna w wymiarze komunikacyjnym dawno przestała być jedynie narzędziem rodzimych użytkowników oraz obywateli krajów postkolonialnych. Obecnie wykorzystywana jest również w obrębie tzw. *Expanding Circle* (Kachru 1992), czyli kręgu użytkowników posługujących się angielskim

jako przyswojonym językiem obcym. Co istotne z punktu widzenia celu pracy, angielski zyskał również miano *lingua franca* komunikacji korporacyjnej (Boussebaa, Sincha, Gabriel 2014). Istnienie środowiskowej odmiany języka polskiego w obrębie korporacji w Polsce jest bezpośrednio uwarunkowane stałym kontaktem z angielszczyzną, stanowiącą podstawowe narzędzie komunikacji międzynarodowej społeczności korporacyjnej. Skutkiem tego kontaktu są procesy zapożyczenia. Tzw. *polszczyznę korporacyjną* wyróżnia widoczna obecność elementów angielskich, cechujących się bogactwem form, językową plastycznością i nieusystematyzowanym uzusem. Omawiana odmiana języka polskiego jest na tyle rozpowszechniona, że zyskała potoczną nazwę *corpomowy* i stała się popularnym tematem m.in. artykułów w prasie, stron internetowych w serwisach społecznościowych czy gier. Warto podkreślić, że język ten jest często niezrozumiały dla Polaków spoza hermetycznego kręgu korporacyjnego, w tym także dla osób biegle władających językiem angielskim.

Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów i liczy 232 strony. Teoretyczno-metodologiczną część pracy stanowią rozdziały: I. Przedmiot badań, II. Teoria kontaktów językowych oraz III. Socjolingwistyczne tło świata korporacyjnego. Część materiałowa to następne trzy rozdziały: IV. Analiza materiałów z korporacji Motorola, V. Analiza badań ankietowych, VI. Wywiady z pracownikami korporacji. Rozprawę kończy rozdział VII. Wnioski końcowe. Do pracy dołączono dwa aneksy: słownik zapożyczeń angielskich używanych w polszczyźnie korporacyjnej, oraz transkrypcję fragmentów wywiadów z pracownikami korporacji.

W rozdziale pierwszym określono przedmiot podejmowanych badań, jakim jest środowiskowa odmiana języka polskiego funkcjonująca w korporacjach w Polsce. Opisano w nim cele i metody badawcze, zasady kompletowania materiału, jak również dotychczasowy stan badań nad polszczyzną korporacyjną. Elementy leksykalne o proveniencji anglo-amerykańskiej przenoszone na grunt polszczyzny korporacyjnej nie zostały dotąd jednoznacznie sklasyfikowane. Zasadniczym celem rozprawy była ich ekscerpcja i analiza. Wstępny etap badań polegał na określeniu statusu tychże elementów, co pozwoliło na stwierdzenie, że w ich przypadku można mówić o zapożyczeniach. W tym celu wykorzystano klasyczny podział zapożyczeń Haugena (1950), poszerzony o uwagi Mańczak-Wohlfeld (1995) oraz Witalisz (2007, 2016), po czym przedstawiono funkcje pełnione przez anglicyzmy w komunikacji korporacyjnej. Następnie wyodrębniono i opisano nową odmianę języka polskiego, zwaną potocznie, jak już wspomniano, *corpomową*. Dotychczas nie doczekała się ona gruntownego opisu językoznawczego. Zadanie to wiązało się bezpośrednio ze

sporządzeniem charakterystyki kręgu pracowników korporacji w Polsce i przypisaniem tej społeczności do jednego z socjolingwistycznych modeli wspólnot. Ostatnim celem dysertacji było sporządzenie listy pożyczek powszechnie używanych w polskim środowisku korporacyjnym.

Rozdział II pt. „Teoria kontaktów językowych” stanowi teoretyczną podstawę pracy. Przedstawiono w nim najważniejsze problemy związane z lingwistyką kontaktu. Centralnym zagadnieniem tej gałęzi językoznawstwa są zmiany w języku, zachodzące pod wpływem kontaktu z innym językiem. Mimo iż lingwistykę kontaktu uznano za dziedzinę językoznawstwa dopiero w roku 1979 (Nelde 1997: 287), historia zainteresowania naukowców tego typu zagadnieniami sięga wieku XIX. W rozdziale przedstawiono krótki rys historyczny, uwzględniający różne poglądy językoznawców na zagadnienie kontaktu językowego. Odniesiono się również do pielęgnowanej przez wieki idei *lingua franca*, postrzeganej jako język znoszący bariery komunikacyjne w różnych epokach i miejscach na świecie. Nie został pominięty język angielski, dzięki któremu *lingua franca* po raz pierwszy zyskała oblicze globalne. Rozdział zakończony został krótkim opisem nowszych kontaktów języka polskiego z angielszczyzną, a więc tych, które miały miejsce po roku 1945.

W rozdziale III nakreślono socjolingwistyczne tło świata korporacji. Scharakteryzowano w nim zjawisko globalizacji oraz opisano korporacje, będące podmiotami typowymi dla świata zglobalizowanego. Odniesiono się również do kwestii działalności przedsiębiorstw międzynarodowych w Polsce, prowadzonej w tzw. sektorze nowoczesnych usług biznesowych. Zarządy korporacji dostrzegają sprzyjającą koniunkturę i coraz częściej przenoszą swe siedziby nad Wisłę. Pracownicy korporacji w Polsce stanowią zatem ciągle poszerzającą się społeczność, liczącą ponad dwieście tysięcy osób (wg raportu sporządzonego przez ABSL, tj. Związek Liderów Sektora Usług Biznesowych w 2016 roku). Istotną część rozdziału stanowi rys socjologiczny społeczności korporacyjnej. Jego stworzenie jest wynikiem prób poszukiwania odpowiedniego modelu socjolingwistycznego, do którego można przypisać użytkowników badanej odmiany polszczyzny. Przedstawiona dyskusja objęła dwa modele wspólnot, to jest *speech community* (*wspólnoty socjolektalnej*) oraz *community of practice* (*wspólnoty działań*). Jej analiza doprowadziła do wniosku, że za odpowiedni model wspólnoty korporacyjnej należy uznać drugi z nich.

Realizacja wymienionych w rozdziale I celów badawczych była możliwa dzięki odpowiedniemu doborowi materiału empirycznego, gromadzonego w latach 2012-2016. Został on zamieszczony w rozdziałach IV, V i VI, składających się, jak już zaznaczono, na

materiałową część rozprawy i stanowiących trzy niezależne od siebie części analityczne, związane z różnorodnymi środowiskami oraz uwarunkowaniami funkcjonowania polszczyzny korporacyjnej. Na poszczególnych etapach badań posłużono się niezależnymi narzędziami, które umożliwiły zbadanie częstotliwości używania zapożyczeń w mowie i piśmie, sposobów i kontekstów ich użycia, jak również możliwych przyczyn ich występowania. Wykorzystano analizę statystyczną, analizę językową oraz pogłębiony wywiad jakościowy, przybierający charakter interakcji pomiędzy osobą prowadzącą a respondentem (Babbie 2007, Flicr 2010).

Tak więc w rozdziale IV przedstawiono analizę dokumentów otrzymanych w roku 2014 drogą oficjalną od krakowskiego oddziału korporacji Motorola Solutions Systems. Było to możliwe dzięki współpracy korporacji z Uniwersytetem Jagiellońskim w zakresie wzajemnej wymiany doświadczeń oraz wiedzy merytoryczno-dydaktycznej, podjętej w roku 2013. Firma Motorola udostępniła kilka rodzajów dokumentacji w języku polskim oraz w języku angielskim: a) źródła pisane oficjalne (korespondencję mailową, wewnętrzne dokumenty i broszury), b) źródła pisane nieoficjalne (prywatne rozmowy pracowników Motoroli na komunikatorze wewnętrznym, prywatne komentarze pracowników). Materiały w języku polskim zostały przeanalizowane pod kątem występowania elementów angielskich, które poddano analizie językowej i statystycznej.

Rozdział V przedstawia analizę dwóch badań ankietowych przeprowadzonych w Krakowie w roku 2015 i 2016. W tym celu wykorzystano autorski formularz ankiety opracowany na potrzeby niniejszej pracy. Badanie pierwsze z 2015 roku składało się z dwóch części. Ankiety rozdano pracownikom kilkudziesięciu różnych firm podczas targów pracy pt. „Dni Kariery” na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz na Uniwersytecie Ekonomicznym. Grupa badawcza liczyła 84 respondentów. Badanie drugie przeprowadzono w 2016 roku na małej, czternastoosobowej grupie pracowników konkretnego działu jednej korporacji. Dobór tej właśnie grupy oparty był na założeniu, że jej charakterystyka może znacząco kontrastować z grupą poprzednią.

W rozdziale VI streszczono treść materiału zebranego w trakcie wywiadów przeprowadzanych z pracownikami korporacji. Ten najdłuższy etap badań rozpoczął się w roku 2012, a zakończył w roku 2015. Polegał on na zapraszaniu poszczególnych osób z różnych firm do rozmów na temat ich pracy. Ze względu na zbyt dużą obszerność zgromadzonego materiału odniesiono się jedynie do kilku rozmów. Zostały one stranskrybowane i dołączone w formie aneksu na końcu pracy. Wszyscy rozmówcy wyrazili zgodę na nagrywanie wywiadów oraz na transkrypcję ich całości bądź fragmentów.

Wymienione powyżej części zgromadzonego materiału, a więc dokumentacja z firmy Motorola Solutions, badania ankietowe oraz wywiady indywidualne złożyły się na korpus wykorzystany do przeprowadzenia analizy. Dokonano ilościowej i jakościowej obserwacji angielskich elementów leksykalnych. Analiza językoznawcza badanych jednostek objęła różne procesy adaptacyjne, polegające na przystosowaniu anglicyzmów do systemu graficznego, morfologicznego i semantycznego języka polskiego, a w przypadkach, gdy to możliwe – także do fonetyki. Dzięki temu wywnioskowano, że istnieje możliwość klasyfikacji tego typu jednostek leksykalnych według stopnia ich przyswojenia. Analiza statystyczna umożliwiła znalezienie odpowiedzi na pytanie o skalę zjawiska zapożyczania elementów angielskich do codziennej komunikacji w korporacjach. Na podstawie analizy ustnych i pisemnych wypowiedzi pracowników korporacji wyszczególniono funkcje pełnione przez zapożyczenia angielskie w polszczyźnie korporacyjnej. Dobór tak heterogenicznych materiałów umożliwił określenie względnie szerokiego kontekstu funkcjonowania korporacyjnej odmiany języka polskiego, próbę jej klasyfikacji oraz opisu.

W rozdziale VII przedstawiono wnioski końcowe. Dzięki przeprowadzonym badaniom wykazano między innymi, że przenoszone na grunt polszczyzny jednostki leksykalne pochodzenia angielskiego można zasadnie określić zapożyczeniami. Przedstawiono różne ich stopnie asymilacji w języku polskim. Analiza statystyczna materiałów pisemnych wykazała, że najmniejszym procentowym udziałem anglicyzmów cechują się oficjalne publikacje korporacyjne (niecałe 2%), największym zaś rozmowy nieoficjalne pracowników na komunikatorze wewnętrznym (13,5%). Jednym z największych walorów stosowania zapożyczeń jest ekonomia wypowiedzi, a więc uproszczenie i przyspieszenie komunikacji uzyskane dzięki zwięzłości i precyzji przekazu. Ponadto istotnym praktycznym uzasadnieniem istnienia tego zjawiska są problemy tłumaczeniowe. Przejmowanie anglojęzycznej terminologii fachowej najczęściej spowodowane jest brakiem polskiego ekwiwalentu, jego niedostateczną precyzją lub koniecznością zastosowania nazwy opisowej w języku polskim. Ponadto korpomowa bywa elementem spajającym zespół pracowników. Sięganie po anglicyzmy może być spowodowane chęcią podkreślenia hermetyczności konkretnej wspólnoty i niekiedy bywa nieuzasadnione. Zdarza się także, że tendencja do bezkrytycznego sięgania po zapożyczenia wynika ze snobizmu językowego.

Zdobyta wiedza pozwoliła na wprowadzenie pojęcia *korpolekt* (Cierpich 2015a, 2015b, 2017), które odnosi się do środowiskowej odmiany języka funkcjonującej w korporacjach w Polsce. *Korpolekt* jest terminem ogólnym (ang. *umbrella term*), który obejmuje i systematyzuje szereg socjolektów korporacyjnych wyodrębnianych w trakcie badań empirycznych, ułatwia

uchwycenie jak najszerszego obrazu tej odmiany języka oraz umożliwiała wprowadzenie nowej systematyki. Cechą charakterystyczną korpolectu jest widoczna obecność angielskich jednostek leksykalnych. Proces ich zapożyczania wiąże się bezpośrednio ze statusem języka angielskiego jako *lingua franca* komunikacji korporacyjnej.

Na końcu pracy dołączono dwa aneksy. Pierwszym z nich jest alfabetyczny „Słownik zapożyczeń w korpolecte”, zawierający najczęściej używane zapożyczenia o niespecjalistycznym znaczeniu, które funkcjonują powszechnie w większości korporacji w Polsce. Aneks drugi zawiera transkrypcję fragmentów wywiadów z pracownikami korporacji, które z powodu znacznej objętości zostały skrócone.

Agnieszka Cierpich
Kraków, 14 grudnia 2017 roku